

Motion till riksdagen 2010/11:So4

av Eva Olofsson m.fl. (V)
med anledning av prop. 2010/11:47

En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att det övergripande målet bör lyda: "ett samhälle fritt från narkotika och dopning, en sänkning av alkoholkonsumtionen och minskade medicinska och sociala skador orsakade därav, samt ett minskat tobaksbruk".
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om nationell handlingsplan för minskat alkoholbruk bland ungdomar.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om studenthälsan.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att sänka införselkvoter av alkohol.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om alkoholås.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att implementera WHO:s konvention om tobak i svensk lagstiftning.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till åtgärder utifrån ett klass-, köns- och etnicitetsperspektiv.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om samverkansmodeller.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på konkreta åtgärder för att minska våldet mot barn i familjer med missbruk.

Fel! Okänt namn på

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med konkreta förslag till åtgärder för att minska våldet mot och öka skyddet för missbrukande kvinnor.

2 Inledning

Syftet med regeringens proposition En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken är att ange mål och inriktning för hur samhällets insatser ska genomföras, samordnas och följas upp under 2011–2015 på alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet (ANDT). Strategin är uppdelad i sju långsiktiga mål, utan någon bortre tidsgräns, som anger inriktningen för ANDT-arbetet i sin helhet. Målen omfattar tillgångs- och tillgänglighetsbegränsande arbete, skydd av barn och ungdomar, förebyggande arbete, tidiga insatser, vård och behandling samt riktlinjer för samarbetet med andra länder inom EU och internationellt. Dessa mål är i sin tur uppdelade i prioriterade mål som ska uppnås under strategiperioden.

3 Våra ståndpunkter och förslag

Vänsterpartiet anser att propositionen är ett steg i rätt riktning men att en strategi på ett sådant viktigt område som ANDT-politiken bör vara mycket tydligare och innehålla många fler skarpa förslag. Vi har noterat att regeringen planerar att återkomma med förslag på insatser inom de olika sakområdena under strategiperioden. Vänsterpartiet ser fram emot att se vilka skarpa förslag som regeringen kommer att lägga fram för att leva upp till den ambition som propositionen har. Vi anser den strategi som regeringen nu presenterar vara tandlös. Utan konkreta förslag på åtgärder blir propositionen verkningslös.

Vänsterpartiet har en långsiktig och ambitiös ANDT-politik. I denna motion kommer vi att lyfta fram den kritik vi har mot regeringens proposition och ge exempel på åtgärder som vi tycker är viktiga för att minska de problem som alkohol, narkotika, dopning och tobak leder till.

3.1 ANDT-politikens övergripande mål

Regeringen föreslår ett övergripande mål för hela ANDT-politiken, ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk. Detta mål innebär att olika vikt och fokus läggs på ANDT-politikens olika områden.

Det narkotika- och dopningsfria samhället är ett sedan länge fastslaget mål i Sverige. Det är ett mål som Vänsterpartiet instämmer i. Men vi kan samti-

digst konstatera att detta mål av många har tolkats på ett sätt som förhindrat en nyanserad debatt om samhällets åtgärder. I alltför hög grad har narkotikapolitiken präglats av en bestraffande dimension som trängt undan vetenskapligt grundade förslag på åtgärder inom området. Det arbete som bedrevs under Mobilisering mot narkotika (MOB) var mycket värdefullt för att på ett bättre sätt samordna den nationella politiken och stärka politikens koppling till vetenskap och praktik. Den borgerliga regeringen valde tyvärr att lägga ned MOB.

Målen för alkohol- och tobakspolitiken är satta på en lägre nivå, vilket vi inte ser några problem med. Men det finns hos regeringen också en tydlig skillnad i synsättet mellan alkohol och tobak. Medan man anser att tobaksbruket måste minska finns ingen sådan ambition när det gäller alkoholen. Detta ser vi som allvarligt. Det framstår som allt tydligare att den restriktiva svenska alkoholpolitiken håller på att luckras upp till förmån för en politik där alkoholkonsumtion i sig inte ses som ett problem utan endast blir ett problem i vissa enskilda fall. Detta har tidigare visat sig i bl.a. regeringens förändringar av alkohollagen som pekar i en tydligt liberaliserande riktning. Det har också visat sig i regeringens engagemang för att gå på gång utreda frågan om gårdsförsäljning av alkohol, vilket i december utmynnade i utredningsförslag om att införa alkoholförsäljning parallellt med Systembolaget under vissa förutsättningar. Detta skulle innebära ett slopat detaljhandelsmonopol. Regeringen har också lagt ned Alkoholkommittén, vilket lett till sämre fokus och en sämre samordning av frågorna på nationell nivå.

För oss är det tydligt att alkoholfrågan i högsta grad påverkar framför allt folkhälsan och brottsutvecklingen. Det är inte enbart för enstaka enskilda individer och familjer eller i utsatta områden som alkoholen är ett problem som kräver insatser. För en hållbar utveckling krävs en minskad totalkonsumtion i samhället. Därför bör det övergripande målet för ANDT-politiken vara ett samhälle fritt från narkotika och dopning, en sänkning av alkoholkonsumtionen och minskade medicinska och sociala skador orsakade därav, samt ett minskat tobaksbruk. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

3.2 Alkohol

Som vi tidigare skrivit anser vi att en minskad totalkonsumtion av alkohol bör vara ett övergripande mål för politiken. I övrigt instämmer vi i de förslag som regeringen lägger fram på området, men anser att propositionen ändå saknar tillräckliga konkreta åtgärder.

Vad gäller regeringens förslag till åtgärder inom skolan är det givetvis bra att Skolverket ges i uppdrag att stödja generell skolutveckling och undervisningen i alkohol, narkotika, dopning och tobak. Samtidigt bör skolorna själva ta ett större ansvar för elevers hälsa än vad som vanligtvis sker i dag. Elevhälsa är ett eget verksamhetsområde i skolan som framför allt arbetar förebyggande och hälsofrämjande, som ska främja hälsa för alla, men samtidigt speciellt ska stötta elever i behov av stöd och stimulans. Det handlar inte bara

Fel! Okänt namn på

om att det ska finnas fungerande skolhälsovård, utan också om att skolan ska ge kunskap om hälsa och att alla elever därför måste få kunskaper om drogers effekter på hälsan.

Att minska alkoholkonsumtionen bland unga är kanske den allra viktigaste frågan på området. Precis som regeringen skriver i propositionen finns vissa positiva tendenser när det gäller ungas alkoholkonsumtion, men det handlar om minskningar från en tidigare mycket hög nivå. De positiva tendenserna till trots innehåller propositionen ändå höga siffror sett i ett längre perspektiv. Propositionens målsättningar och förslag är bra, men vi anser att det krävs mer kraftfulla åtgärder. Det är dags för en handlingsplan för minskat alkoholbruk bland ungdomar. En sådan handlingsplan bör omfatta såväl informationsinsatser som överväganden rörande lagstiftning kring exempelvis alkoholförsäljning och hur detta påverkar ungdomars situation. Samhället behöver också ta ytterligare steg för att förbättra ungdomars möjligheter till fritidssysselsättning och aktiviteter i drogfria miljöer. Vad som här anförts om en handlingsplan för minskat alkoholbruk bland ungdomar, bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Universiteten och högskolorna har ansvar för att tillhandahålla studenthälsovård som framför allt ska vara förebyggande. Någon närmare reglering av hur denna hälsovård ska fungera eller vilken omfattning den ska ha finns inte. Hur studenthälsovården fungerar varierar mellan olika lärosäten. Högskolorna avgör själva hur stora resurser de vill lägga på den, och utvecklingen av anslag har inte följt utbyggnaden av högskolan. Studenthälsan behöver kartläggas och utredas i syfte att skapa tydliga regler för dess verksamhet. Detta är nödvändigt för att genomföra ANDT-insatser på varje lärosäte. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det avskaffade kårobligatoriet har gjort att färre studenter blir medlemmar i studentkåren, vilket leder till en sämre ekonomi. För att åtminstone kunna säkra ett minimum av studentinflytande kan högskolorna och studentkårerna komma att tvingas göra nedskärningar i den övriga verksamheten. Framför allt handlar det om studiesociala frågor, vilket bl.a. kan röra sig om att motverka missbruk. Därför måste det även finnas ett statligt stöd till den studiesociala verksamheten för att finansiera detta. Vänsterpartiet har i tidigare budgetmotioner anslagit 30 miljoner kronor årligen till studiesocial verksamhet vid högskolorna.

Riksdagens beslut att högskolornas sociala insatser måste vara direkt kopplade till studenternas studiesituation är ett klart avsteg från den utredning som föregick propositionen om kårobligatoriets avskaffande. Det gör att åtgärder för att motverka bruk och missbruk av alkohol och andra droger inte tillhör högskolornas ansvarsområde. Utredaren föreslog att insatserna skulle ha anknytning till studiesituationen. Vänsterpartiet anser att regering och riksdag skulle ha tagit denna fråga på lite större allvar eftersom den studiesociala kommittén inte behandlade dessa frågor. Vi menar således i enlighet med utredningens förslag att högskolornas sociala insatser ska ha anknytning till studiesituationen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vi kan tyvärr notera att det i propositionen saknas åtgärder riktade till de unga vuxna som inte befinner sig på högskolor.

EU-inträdet och de stora införselkvoter som nu gäller för privatpersoner har haft stor påverkan på alkoholsituationen i Sverige. Andelen utlandsköpt alkohol har stigit drastiskt, även om en viss stabilisering nu skett. Regeringen har tagit initiativ inom EU för att diskutera sänkta kvoter, men tyvärr utan resultat. Det stora problemet i sammanhanget är att alkoholdrycker inom EU framför allt betraktas som en handelsvara och att folkhälsoperspektivet osynliggörs. Trots att regeringens tidigare försök inte burit frukt tror vi att det är nödvändigt att arbeta vidare med denna fråga inom EU. Regeringen bör därför ta ett förnyat initiativ till att arbeta för sänkta införselkvoter av alkohol inom EU. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

En ökad användning av alkohol i trafiken är mycket viktigt för att öka trafiksäkerheten och rädda liv. Regeringen skriver i sin proposition att man anser att användningen av alkohol bör öka. Vi anser dock att takten i detta arbete är för låg och att regeringen skulle kunna vara betydligt mer aktiv. Regeringen bör omgående återkomma med ett förslag till riksdagen som omfattar krav på alkohol som standardutrustning vid köp av alla nya personbilar, bussar och lastbilar. Detta bör ges regeringen till känna.

Vi har tidigare ställt flera andra krav när det gäller alkohol. Se motion 2010/11:T8.

Vi skulle även kunna komma med fler övergripande förslag på det alkoholpolitiska området, men avstår och hänvisar i stället till våra tidigare motioner 2009/10:So9 och 2009/10:So468.

3.3 Narkotika

När det gäller narkotika är det glädjande att Sverige befinner sig på en internationellt sett låg nivå när det gäller hur många som provar droger. Den andra sidan av myntet gäller de tunga missbrukarna. Statistiken i den här gruppen är av förklarliga skäl osäker, men det är ändå tydligt att det varit fråga om en kraftig ökning under 1980- och 1990-talen som sedan minskat något. Även den narkotikarelaterade dödligheten har genomgått en ganska stadig ökning ända sedan 1970. De första åren på 2000-talet kan vi se en liten minskning. Denna minskning sammanfaller i tiden med introduktionen av Subutex för substitutionsbehandling av opiatmissbrukare. Därefter har utvecklingen vad gäller den narkotikarelaterade dödligheten återigen vänt i negativ riktning.

I FN:s rapport om den svenska drogpolitiken får Sverige beröm för hur man arbetat framgångsrikt med att minska droganvändningen i samhället. Samtidigt konstateras i rapporten att det är en svaghet att detta inte får större genomslag på antalet tunga missbrukare. Av befolkningen är 0,45 % tunga missbrukare – att jämföra med 0,50 % i EU. FN-rapporten drar följande slutsats: "Swedish drug policy is highly effective in preventing drug use, but seems to be less effective in preventing drug users from becoming drug addicts." (Fritt översatt: "Den svenska drogpolitiken är mycket effektiv för att

Fel! Okänt namn på

förebygga narkotikaanvändning, men tycks vara mindre effektiv när det gäller att förhindra narkotikaanvändare från att bli narkotikaberoende.”)

Vi menar att det inte går att bortse från denna slutsats som sätter fokus på ett helt centralt problem med svensk narkotikapolitik. För att komma vidare i den frågan krävs det både ökade kunskaper och en öppen dialog. Vi avstår emellertid från att nu lägga fram förslag i dessa delar och hänvisar i stället till tidigare förslag i motion 2009/10:So312.

3.4 Tobak

I maj 2003 antog Världshälsoförsamlingen, Världshälsoorganisationens beslutande organ, en ramkonvention som ska begränsa tobakskonsumtionen och den ökande ohälsa som tobaken orsakar. Den internationella tobakskonventionen (WHO-FCTC) ratificerades av Sverige i juli 2005 och bör därmed ligga till grund för landets tobakslagstiftning. Tyvärr ligger regeringens strategi på tobaksområdet långt ifrån de rekommendationer som finns i tobakskonventionen. För att Sverige ska kunna leva upp till sina åtaganden krävs det ett mycket mer aktivt arbete på tobaksområdet.

I Vänsterpartiets motion 2009/10:So17 med anledning av proposition 2009/10:207 Olovlig tobaksförsäljning lyfter vi fram flera förslag för att minska tobaksbruket, förslag helt i linje med tobakskonventionen. Vi vill exempelvis införa ett licenssystem för försäljning av tobak som innebär att det inte bara ska krävas en anmälan till kommunen om tobaksförsäljning utan att alla försäljare ska ansöka om försäljningslicens. Endast de butiker eller andra inrättningar som kommunen anser kan följa lagen ska ges licens att sälja tobak.

En annan åtgärd Vänsterpartiet förordar är s.k. dold försäljning av tobaksprodukter. Förslaget innebär att produkterna inte får exponeras på försäljningsstället; det medför att kunden aktivt måste fråga efter tobaksprodukter från personalen. Vi anser att en lag om dold försäljning kommer att minska nyrekryteringen av tobaksbrukare. När det gäller information på cigarettpaketerna om produktens hälsokonsekvenser menar vi att text inte räcker. Sverige bör därför införa bildinformation om tobakens skadeverkningar på förpackningarna, vilket är en åtgärd som varit framgångsrik internationellt.

Regeringen skriver i sin proposition att prispolitiken har en viktig roll på alkoholområdet. Vi anser att detta även gäller för tobak och förespråkar en höjning av tobaksskatten.

En internationell ramkonvention är ett effektivt verktyg för att hantera det breda spektrum av frågor som har bäring på tobaksområdet. Eftersom regeringens strategi brister när det kommer till konkreta förslag på åtgärder anser vi att WHO:s konvention om tobak bör implementeras i svensk lagstiftning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

3.5 Klass, kön och etnicitet

En persons livsvillkor och socioekonomiska position påverkar hälsan, livsstilen och bruket av alkohol, narkotika, dopning och tobak. Inom forskningen brukar detta förklaras med att status och grad av kontroll över sitt eget liv påverkar människors grundnivå av stress. Stressnivån i sin tur har mycket stor betydelse för psykisk och fysisk hälsa och immunförsvar. Lågutbildade, arbetslösa och människor boende i socioekonomiskt svaga områden har i regel sämre hälsa än andra. Det finns även en stor skillnad i hälsa mellan utrikes och inrikes födda i Sverige.

Kvinnors och mäns bruk av alkohol, narkotika, dopning och tobak skiljer sig också åt. Likaså samhällets syn på kvinnor respektive män som missbrukar. Eftersom gruppen missbrukande män är större har kvinnor ofta svårare att få vård och behandling som är anpassade utifrån deras behov. Missbruk hos kvinnor är mer skam- och skuldbelagt än mäns missbruk, och det är vanligare att kvinnor som missbrukar har tidiga traumatiska upplevelser i grunden. Det finns även biologiska skillnader mellan kvinnor och män, t.ex. när det gäller förmågan att bryta ned alkohol.

För att en ANDT-strategi ska vara effektiv är därför ett klass-, köns- och etnicitetsperspektiv en förutsättning. Vänsterpartiet saknar det i regeringens proposition. En framgångsrik ANDT-politik kräver att statistik och forskning delas upp och analyseras utifrån ett klass-, köns- och etnicitetsperspektiv. Både information om exempelvis drogernas skadeverkningar och andra riktade åtgärder måste anpassas till de olika grupperna och deras behov.

Med anledning av detta bör regeringen återkomma till riksdagen med konkreta förslag till åtgärder utifrån ett klass-, köns- och etnicitetsperspektiv. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

3.6 Stöd till barn och unga i familjer med missbruk

Ett prioriterat mål under strategiperioden är att barn i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning ska erbjudas ändamålsenligt stöd. Vi delar helt regeringens bedömning att det inom de verksamheter som kommer i kontakt med barn och ungdomar behöver finnas medvetenhet om och uppmärksamhet på om det finns missbruk i familjen samt om barn och ungdomar kan behöva hjälp. De yrkesgrupper som har anmälningsskyldighet till socialtjänsten behöver ha kunskap om och rutiner för detta. Samverkan mellan berörda verksamheter är nödvändig. Även om många kommuner kan erbjuda någon form av stödverksamhet för barn som har en utsatt familjesituation, visar de undersökningar som gjorts under 2009 och 2010 att det endast är en liten del av barnen i fråga som nås av stödinsatser i form av exempelvis stödgrupper.

Det krävs bättre sätt att identifiera och framför allt nå de barn och familjer som behöver stöd för att varje barn ska kunna få det stöd som han eller hon behöver utifrån sina behov och önskemål. Ett flertal aktörer finns i verksamheter som möter barn och ungdomar som växer upp i riskmiljöer. Sedan 2003

Fel! Okänt namn på

finns en bestämmelse i socialtjänstlagen som reglerar samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Socialtjänsten har ett särskilt ansvar för att samverkan kommer till stånd såväl på en övergripande nivå som i enskilda ärenden. En skyldighet att samverka är också reglerad i hälso- och sjukvårdslagen, skollagen och polislagen.

Trots detta och trots alla goda intentioner och regelverk är sektorsgränserna mycket starka och det brister i samverkan och samordning. Några särskilda förslag för att komma vidare har inte regeringen. Mot denna bakgrund anser vi att det behövs en tydligare struktur för samverkan. Vi vill att alla kommuner instiftar en åtgärdsplan för ungdomar som drabbas av sociala eller psykiska problem. Ansvarsfördelningen ska vara tydlig så att det inte råder några oklarheter om till vem man ska vända sig och vem som har ansvaret. Om ett barn mår dåligt eller har stora problem ska man veta vem man ska ringa för att få snabb hjälp. Det ska finnas samverkansmodeller i varje kommun för barn och ungdomar med problem. Vi föreslår att regeringen får i uppdrag att återkomma till riksdagen med förslag om hur samverkansmodeller kan införas. I detta arbete bör eventuella sekretessproblem som hindrar samverkan mellan olika myndigheter behandlas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vänsterpartiets åsikt är att en ANDT-strategi även bör innehålla särskilda insatser mot det våld som barn och unga som lever i familjer med missbruk kan bli utsatta för. Därför anser vi att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag där konkreta åtgärder för att minska våldet mot barn ingår under det prioriterade målet barn i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

3.7 Stöd till våldsutsatta missbrukande kvinnor

Att regeringen i sin proposition konstaterar att ANDT-relaterat våld inom familjen behöver ges ökad uppmärksamhet tycker Vänsterpartiet är bra men långt ifrån tillräckligt för en hel ANDT-strategi.

Mobilisering mot narkotika redovisar i rapporten Mäns våld mot missbrukande kvinnor (2005) att det är mycket vanligt att missbrukande kvinnor utsätts för våld, ofta av sina missbrukande män. Rapporten kritiserar myndigheterna för att våldet ofta ses som en effekt av missbruket snarare än som ett kvinnofridsbrott som kan drabba alla kvinnor. Det är nödvändigt att även missbrukande kvinnor får hjälp och skydd mot män som utsätter dem för våld. För att det ska vara möjligt krävs det särskilda jourplatser för kvinnor som missbrukar. Det är även viktigt att kunna erbjuda behandling mot missbruk för kvinnor i könsseparata grupper. Våldsutsatta kvinnor ska inte behöva genomgå behandling i samma grupp som sin föröväre. Dessutom kan kompetens både vad gäller missbruksproblematik och våld mot kvinnor samlas på ett ställe. På så sätt kan kvinnan få hjälp både med sitt missbruk och att ta sig ur en våldsam relation.

Fel! Okänt namn på

Det finns en stor grupp missbrukande kvinnor som finansierar sitt missbruk genom prostitution. Olika källor visar att prostitution är nära förknippat med våld. Enligt en norsk studie (Renland 2002) utsätts kvinnor i prostitution för kraftigt våld från köpare i form av våldtäkt, fysisk misshandel och/eller rån minst en gång i veckan. Kvinnorna har dessutom en hög tröskel för vad som definieras som våld, vilket leder till att våldet ofta är underrapporterat (Skilbrei 1998). Prostitutionsgrupperna i Malmö och Göteborg och Prostitutionscentrum i Stockholm uppger också att mäns våld mot prostituerade kvinnor är vanligt och menar att kvinnorna är vana vid våld i sin vardag. Kvinnor som uppsöker prostitutionsgrupperna vittnar om allvarliga incidenter i form av grova övergrepp, våldtäkt, knivhot, inlåsnings etc.

Med anledning av detta bör regeringen återkomma till riksdagen med konkreta förslag till åtgärder för att minska våldet mot och öka skyddet för missbrukande kvinnor. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 2 februari 2011

Eva Olofsson (V)

Bengt Berg (V)

Amineh Kakabaveh (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Marianne Berg (V)

Lena Olsson (V)